

Оригинални научни рад
УДК: 94(497.115)"1945/1991"
DOI: 10.5937/zrffp55-57386

ПРИЛОГ ЗА ИСТОРИЈУ ЈАЊЕВА У ПЕРИОДУ СОЦИЈАЛИЗМА (1945–1991): СТУДИЈА СЛУЧАЈА *ORAL HISTORY KOSOVO*

Урош Д. МИКЕТИЋ¹

Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици
Филозофски факултет
Косовска Митровица (Србија)

¹ urosmiketic@gmail.com; <https://orcid.org/0009-0003-4273-1995>

Примљен: 10. 3. 2025.
Прихваћен: 10. 12. 2025.

ПРИЛОГ ЗА ИСТОРИЈУ ЈАЊЕВА У ПЕРИОДУ
СОЦИЈАЛИЗМА (1945–1991): СТУДИЈА СЛУЧАЈА
*ORAL HISTORY KOSOVO*²

Кључне речи:
Косово и
Метохија³;
Јањево;
јањевачки Хрвати;
Летница;
социјализам.

Сажетак. Критичком анализом наративних извора (пројекат *Oral History Kosovo*), релевантне литературе и писања штампе покушавамо да у најбитнијим цртама расветлимо развој Јањева у социјалистичком периоду. На теме које детаљније анализирамо упућују нас саговорници пројекта. Рад је првенствено прилог познавању јањевачких Хрвата.

² Ово истраживање подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије (Уговор бр. 451-03-136/2025-03/200184).

³ Надаље: Косово.

Између историје и усменої сећања

Јањево је насеље на реци Јањевки и путу Призрен–Скопље, двадесетак километара удаљено од Приштине. Први пут се помиње 1303. године као рударско насеље и католичка насебина (Барјактаровић, 1971, стр. 31–38). Постоји више легенди о етимологији самог имена. Према првој, након неког општег помора брат и сестра који, иначе, нису знали да су у сродству изродили су пород од којег је настало насеље; према другој, након бројних монголских упада у ове крајеве, пострадао је сво становништво осим девојке Јане Палић „Недокољке” (није заклана) и момка из јањевачке породице Гласновић и према девојци је Јањево наводно добило име (Kremer i Glasnović, 2018, стр. 32); према трећој, име долази од посебног стабла дивље топола (јањ); према четвртој, од насеља Јањина на Пељешцу одакле је дубоком старином један број Јањеваца (Šiljković i Glamuzina, 2004, стр. 91).

Становништво је мешовитог порекла. Делимично је дубровачког корена, било из Дубровачке републике или суседних области одакле су Дубровчани регрутовали људе за рад у рудницама, саског и сл. Рударство, вековима доминантни облик привређивања Јањеваца, одумире од османског освајања средином XV века. У XVIII веку нестало је православног становништва и долази до масовније пенетрације околних Албанаца и Рома (Барјактаровић, 1971, стр. 31–38). До почетка XVIII века потпуно је замрло и рударство. Међутим, на основу дуге рударске традиције временом је настао слој занатлија који се професионално бавио производњом разних ствари потребних домаћинству и продајом истих на вашарима широм Балкана (Тешић-Вулетић, 2023, стр. 115–122).

Прекретницу у јањевачкој историји представљају ратови Србије за ослобођење и уједињење 1912–1918. године. Код Хрвата има мишљења да је српска власт 1912–1915. и 1918–1941. године потискивала хрватски национални идентитет, наметајући ћирилицу/православље и свој кадар (Palić, 2005, стр. 15–22). Хрватски истраживачи су прилично јединствени у оцени да је до формирања хрватске националне свести у Јањево дошло на прелазу из XIX у XX век (Kremer i Glasnović, 2018, стр. 34). Саговорници

пројекта стоје, међутим, на становишту да су Хрвати овде присутни вековима.⁴ Истраживања српске провенијенције често то оспоравају, наводећи да је дуго реч о становништву недефинисаног националног идентитета. Има чак гласова да је реч о покатоличеним Србима који су утицајем католичке цркве, попут Срба католика у Дубровнику, денационализовани (Атлагић, 2007, стр. 233). Јањевачки католици су себе кроз историју најдуже називали „латинима”. Према истраживањима Атанасија Урошевића на које се позивао српски етнограф Мирко Барјактаровић, Јањевци ни 1935. године нису имали ширу свест о припадности хрватској заједници. До успостављања социјализма тврдили су да говоре „јањевачки” језик (Барјактаровић, 1971, стр. 31–38), заправо специфичан дијалекат српско-хрватског језика који лингвистички представља мешавину језичког утицаја Дубровника и призренско-јужноморавског говора торлачког дијалекта (Lončarić, 2012, стр. 337). Повремено су језик просто називали – „нашки”. Да се хрватска свест у врло кратком времену формирала показује и званичан попис 1948. године када су се Јањевци католици и католици оближње Летничке жупе, у оба случаја словенског порекла, у националном смислу изјаснили као Хрвати (Antonijević, 2005, стр. 282). Загреб их данас третира као најстарију хрватску дијаспору (Kremer i Glasnović, 2018, стр. 32–34). Под Јањевцима се донекле подразумевају и остали косовски Хрвати у Летници, Шашару, Врнезу и Врнавоколу у близини Витине (Kekez, 2009, стр. 211). Да се део Јањеваца осећао Хрватима и пре социјализма не чини се спорним. Павао Палић, Јањевац, наводи да је 1941. године дочекао немачке „ослободитеље”. Крај рата, описаће у краткој брошури, донео је страдања Хрвата од стране комунистичких власти (Palić, 2005, стр. 15–22).

Више нехрватских саговорника напомиње, позивајући се на усмену традицију, да је у Јањеву над нехрватима вршена денационализација. Постоји тако веровање да Мазрековићи потичу од Албанаца Мазреку који су се кроатизовали. Старији Албанци, помиње саговорник, говорили су да памте сународнике који су умирали са традиционалним албанским плисом на глави, а чија су деца постала Хрвати.⁵ Верује се да су Албанци Паље постали Хрвати Палићи, а да Срби Ђурићи и Антићи нису мењали презимена већ су примили католичанство и временом се кроатизовали.⁶ Српски утицај, вероватно и делимично порекло, илуструје чињеница да овдашњи Хрвати вековима славе славу,⁷ спремајући погачу, вино и свећу (Барјактаровић,

⁴ <https://oralhistorykosovo.org/sr/nikola-brkic>. Сви интервјуи налазе се на страници <https://oralhistorykosovo.org/interviews>, којој је у сврху истраживања приступљено 18. новембра 2025.

⁵ <https://oralhistorykosovo.org/sr/halit-gasi>

⁶ <https://oralhistorykosovo.org/omer-skrijelj>

⁷ <https://oralhistorykosovo.org/nikola-brkic>

1971, стр. 50). Бележимо и случајеве двоверства у истим породицама. Тако је један син извесног Фазлије Бркића био католик (Јосиф), а остали муслимани (Барјактаровић, 1971, стр. 54). Да је у јањевачки идентитет уткана свест о истим коренима сведочи чињеница да су се многи Јањевци често основљавали са „рођо“⁸.

Јањево је након Другог светског рата уживало и статус општине. Овдашњи свештеник дон Матеј Палић (рођ. 1964, Јањево) сећа се зграда општине, полиције, библиотеке и сл.⁹ Изгубивши тај статус, Јањево 1969. године има тек месну канцеларију, осмогодишњу школу, здравствену станицу, пошту, апотеку и станицу народне милиције (Барјактаровић, 1971, стр. 39). Свештеник сматра да је губитак статуса општине, иначе је Јањево потпало под општину Липљан, био циљани потез режима да казни религиозне Хрвате. У породици је и слушао о притисцима педесетих година када су одузимани вишкови производа („Имали смо двије козе, од тога мораш једно јаре дати и тако даље”). Тада је забележен први већи талас исељавања у Хрватску. Као кривце за отежан положај сународника препознаје јањевачке хрватске комунисте. Њихова је кривица у чињеници, наиме, да су просветне прилике биле врло лоше. Када је он био ђак, у основној школи даване су незаслужене оцене, јер је образовање сматрано као споредна ствар. Требало је знати тек читање и писање. „Тако да сам ја био одличан а нисам знао ништа. Кад сам дошао у Суботицу (на школовање – примедба аутора), ја само знам таблицу множења на пример”, признаје. Збиља, због недостатка школованих Хрвата, у јањевачким институцијама запослио се временом велики број учитеља, полицајаца, доктора из целе земље. Хрвати су на тај начин губили позиције и у фабрици „Металац” у Јањево и руднику „Кишница”, мада је ту било и „прстију” албанског национализма.¹⁰ Да би се надоместио проблем образовања, било је предлога да се оснује средња стручна школа и тиме локалном занатству пружи професионалнији изглед, али до тога није дошло. Хрвати су били убеђени да је и промена назива рудника „Јањево” у „Кишница”, која до тада није ни постојала као насеље, заправо смишљен притисак на њих (Барјактаровић, 1971, стр. 39, 45).

Хрвати су, слично Србима и Црногорцима, били жртве албанског национализма и сепаратизма у експанзији од Брионског пленума 1966. године. Након масовних албанских демонстрација широм Косова 1981. године, јавност је подробније сазнала и за исељавање Хрвата. Оно, наиме, није утицало на промене у структури становништва, али илуструје жељу албанских шовиниста за етнички чистим Косовом. У периоду 1971–1981. године иселило се најмање 700 Јањеваца, а саговорници тврде и више.

⁸ <https://oralhistorykosovo.org/nikola-brkic>

⁹ <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

¹⁰ <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

Узроци су били притисци различите врсте, посебно пољске штете, а у мањој мери и они физичке природе. Надлежни углавном нису реаговали на жалбе (Микетић, 2024, стр. 423).

Са друге стране, јањевачки Хрвати нису исказивали већи анимозитет према Србији и Србима до озбиљне кризе на линији Београд–Загреб у другој половини осамдесетих година. Тада су почеле да им сметају и књиге на ћирилици у школама, премда су још и 1989. године знали да кажу да је Србија њихова матична република а Хрватска домовина. У све отворенији српско-албански сукоб углавном се нису мешали и то су им често приговарале обе стране. Загреб је још од отварања косовског питања 1981. године спекулисао са идејом пресељења косовских Хрвата у Хрватску. Резоновало се да су они таоци српско-албанских односа, а да ће у Хрватској променити националну структуру у хрватску корист. Крајем осамдесетих година, са све наглашенијом политичком кризом у земљи, покренути су одређени кораци у том смеру. На пројекту пресељења посебно је био активан Фонд Св. Изидора, хуманитарна организација у оквиру Загребачке надбискупије, као и званично Министарство исељеништва Хрватске на чијем челу је од 31. маја до 24. августа 1990. године био Гојко Шушак, касније министар одбране у периоду рата. Јањевачки Хрвати насељени у руралним областима Хрватске су, међутим, често били готово непријатељски примљени од тамошњих Хрвата и Срба. Оваква миграција у Хрватску, уосталом као и она деценијама пре, уклапала се у југословенски образац кретања становништва према матичним републикама. До друге половине 1991. године и рата у Хрватској више десетина породица добило је земљу тамо и преселило се (Miškulin i Mokricki, 2024, стр. 248–260).

Становништво и насеље

Јањево је вековима било средиште словенског католичког становништва на Косову. Хрвати су у социјализму били у апсолутној већини, али се њихов удео у становништву смањивао. Њих је на пет пописа (1953, 1961, 1971, 1981, 1991) било 2.929,¹¹ 3.053 (81,13%), 3.761 (79,31%), 3.534 (69,48%) и коначно 2.859 (86,14%). Последњи процентуални пораст Хрвата 1991. године може да завара неупућеног читаоца, јер је последица бојкота пописа од стране Албанаца. Остале две бројније заједнице, Албанци и Роми, остварили су раст становништва. Број Албанаца процентуално је порастао са 8,03% (1961) на 21,19% (1981), а Рома са 0,19% на 6,51% (Šiljković i Glamuzina, 2004, стр. 92).

Четврти ове вароши биле су вишенационалне или етнички чисте. У Сарају су измешано живели Турци и Албанци, у Вировцу Хрвати и Албанци, а

¹¹ <https://publikacije.stat.gov.rs/G1953/Pdf/G19534001.pdf>. Сајту приступљено 10. марта 2025.

у центру или чаршији већином Хрвати.¹² Ту се збивао и највећи део пословног и забавног живота, с обзиром на мноштво угоститељских објеката.¹³ У ово средиште јавног живота долазили су обични и пословни људи, забављали се или склапали послове у некој од препуних кафана. Јањевачка друштва обично су имала неког духовитог човека или лера како су говорили. Чаршија је била „блатњава, и чађава механа, али је била и та која ће да ти помогне”, присетио се Хрват Драгутин Ивановић (1950, Јањево) када су му ту на реч позајмили новац.¹⁴

Османски утицај на урбанизам и архитектуру надживео је вековно присуство ове силе. Сарај је, осим имена, изгледом подсећао на оријентални дух прошлих времена.¹⁵ На старим кућама видљив је био утицај те културе.¹⁶ До јањевачког привредног раста седамдесетих година, куће су углавном биле нефункционалне и грађене махом од камена у доњем делу објекта и комбиновањем дрвета и блата у горњем. Када су земљане цигле постале додатак при градњи, и куће су постале квалитетније.¹⁷ Стил градње углавном је био једноличан осим када би јањевачки Хрвати доводили мајсторе са стране у овај забачени крај (Финдрик, 1971, стр. 388). Око католичке цркве Св. Николе низале су се беле куће (Skuhala, 1968, стр. 3). Како се Јањево, нарочито приватни сектор, развијало, тако су и оне постајале екстремно скупе, премда их је мало ко уопште нудио на продају.¹⁸ Изглед насеља кварили су нерешени урбанистички проблеми. Чак и слаба киша донела би велико блато, а лети су улице биле прашњаве. Вредне Јањевке успевае су, ипак, да децу држе чистом.¹⁹

Основ њривредној развѡјка: „Меѡалац” и ѡривајно ѡредузејнишѡво

Са сваке стране Јањева могло се чути куцање, стругање и зујање мотора. Осам мајстора обрађивало је 1969. године месинг, алуминијум четрнаест, а преко стотину пластику. Ливци су учили занат од очева или ближњих. Занат се није љубоморно чувао као код призренских златара. Поред Хрвата, и мали број Турака овладао је занатом, а неки су пренели знање и алат у Турску (Барјактаровић, 1971, стр. 43).

¹² <https://oralhistorykosovo.org/sr/olga-gucic>

¹³ <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

¹⁴ <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic>

¹⁵ <https://oralhistorykosovo.org/nikola-brkic>

¹⁶ <https://oralhistorykosovo.org/sr/halit-gasi>

¹⁷ <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic>

¹⁸ <https://oralhistorykosovo.org/nikola-brkic>

¹⁹ <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic>

Јањево је, иако мало, било врло живахно место, препуно предузетника и омладине. Како природа није била издашна, људски потенцијал је био генератор развоја. Јањевци су богато занатско искуство искористили у подизању фабрике „Металац” и приватном предузетништву. Колико је занатство било уткано у овдашњи менталитет сведочи и анегдота која се овде генерацијама препричавала. Наиме, Насрадин хоџа²⁰ је некада давно долазио у Јањево хвалећи се својом баштом и задиркујући Јањевце да не постоје колица способна да приме његов купус. Када је опет дошао, затекао је Јањевца у послу и питао га шта прави. Добио је одговор – колица за његов купус. Изнервиран, проклео је Јањево да не постане ни град ни село.²¹ Таква је, уосталом, и била судбина овог места.

Јањевцима је „Металац” остао у лепом сећању. Производио је тањире, кашике и остале ствари за домаћинство. Корени фабрике сежу непосредно након ослобођења 1944. године када су Јањевци оформили задругу која је радила за команду места у Приштини, правећи окове за обућу, прећице за каишеве, прибор за јело, кључеве, значке за војску и сл. Ливница је основана 1947. године под именом „Кардељ”. Нова зграда фабрике довршена је 1966. године када је ливница понела име „Металац”. Године 1969. запошљавала је 150 радника, стално трагајући за новим производима и тржиштима (Барјактаровић, 1971, стр. 43–44, 55).

Турчин Скендер Бикљићи (Јањево, 1947) са сетом говори да се радник поштовао и није „експлоатисао” као данас. Радници су преко предузећа ишли на одмор у Улцињ, а он је као изузетан радник добио и значку. Осамдесете године памти по све већем приливу албанских и српских радника из околине.²² Још као средњошколац, Д. Ивановић је био стипендиста „Металца”, а након војног рока се ту запослио и као добро плаћени комерцијалиста обилазио је целу Југославију. Он је, такође, носталгичан према том времену. Његова деца не схватају ту специфичну носталгију сваки пут када отац прође поред некадашње фабрике. Он се пак пита колико би новца данас требало да сва места обиђе.²³

Да ли је „Металац” био „социјализам са људским ликом” за све? Сведочанство Рома Мемедалија Градине (1964, Јањево) то оспорава. Његов отац радио је приватно код Хрвата у производњи пластике зато што, тврди млађи Градина, није имао „везу” да се запосли у фабрици.²⁴ Случај Хрватице Љубице Беришић (1947, Јањево), запослене од 1984. године, био је другачији.

²⁰ Лик из кратких сатиричних прича народа Балкана, Блиског и Средњег Истока и Средоземља.

²¹ <https://oralhistorykosovo.org/sr/halit-gasi>

²² <https://oralhistorykosovo.org/skender-bikliqi>

²³ <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic>

²⁴ <https://oralhistorykosovo.org/sr/memedalji-gradina>

Она, тврди, није имала „везу“ нити је њена сестра искористила утицај у фабрици да ова добије посао. Памти развијену производњу свећњака, авана (посуда), квака и, као посебно исплативо, затварача за флаше („крунски чеп“). „Металац“ је убрзо подигао и фабрику пластике у Србци, а у обе је радило око 1.200 радника. Беришићева за опадање „Металца“ криви Милошевићев режим, јер је „отерао“ албански кадар за којим су и албански радници напуштали предузеће. Посао је слабио, а ратови затворили довоз репроматеријала.²⁵

Током осамдесетих година забележена су и прва систематичнија улагања Хрватске у Јањево. Изграђени су погони за производњу метала у Јањевоу и коже у Летници и друштвени станови у обе средине. До почетка 1990. године, како се косовска привреда налазила у великом паду, а у „Металцу“ примања све ређе исплаћивана, Хрвати су од Загреба затражили хуманитарну помоћ. Помоћ, као последица корупције, често није ни стизала или су српске власти због сукоба са Хрватском онемогућавале транспорт (Miškulin i Mokricki, 2024, стр. 248–260).

Упоредо са „Металцем“, развијало се и опадало приватно предузетништво. Углавном су у питању биле мини радионице за производњу разне пластике и друге гране предузетништва. Хрватске занатлије важиле су за људе који „што очима виде могу рукама да направе“. Средином шездесетих година почели су да набављају брашно пластичне масе и да након његовог растапања израђују бројне предмете за практичну употребу или украсе. У почетку се радило помоћу малих ручних преса, а касније са модерним машинама које су, као и сировину, углавном добављали из Загреба. Хрвати су били познати као „пластичари“. Робу на тржиште износили су „скитачи“ из њихових породица, углавном млади људи вичнији послу. Готово никада нису правили конкуренцију једни другима. Ако би неко отишао у један град, био је, наиме, често тамо и једини Јањевац. „Скитачи“ су наручивали нову робу из Јањева која је, за разлику од ранијих времена, долазила каминима, комбијима или поштом (Барјактаровић, 1971, стр. 44–45). Одлазак на унапред испланирани *џанађур* (сајам) називали су *скитињом* (Kremer i Glasnović, 2018, стр. 34). Новац се зарађивао широм Југославије, а трошио у Јањевоу или „малом Цириху“, како су Јањевци прозвали своје „посебно место од свих места“.²⁶

Успон приватног предузетништва седамдесетих и осамдесетих година створио је такву климу да се буквално свако могао запослити у кућним радионицама.²⁷ Породица Беришић једна је од многих која је имала машину са радионицом у импровизованој просторији, заправо соби унутар куће, бавећи се производњом пластике коју је набављала у „Југопластици“

²⁵ <https://oralhistorykosovo.org/sr/ljubica-berisic>

²⁶ <https://oralhistorykosovo.org/sr/franjo-golome>

²⁷ <https://oralhistorykosovo.org/skender-bikliqi>

у Приштини.²⁸ Већина Хрвата имала је сопствене машине, а локални Роми су углавном били радници. Временом би и понеко од њих овладао послом, осмелио се и направио радионицу.²⁹ Било је и Албанаца који су на овај начин издржавали породице.³⁰

Породица М. Палића бавила се производњом пластичних играчака и бижутерије. Зато је, када је он изабрао свештенички позив, био предмет осуде породице, јер су мушка деца била потребна у раду. Памти да је на врхунцу развоја било 750 „приватних мини фабрика” („ливачких, што пластика, што кожа, разновразне активности”).³¹ Јањево је 1986–1987. године имало и до 260 регистрованих радњи за производњу пластике, а велики број бавио се и производњом месинга, алуминијума, бакра и разног посуђа. Ови производи су се често извозили и високо ценили, па и данас у неким музејима постоје сачувани примерци.³² Како је обим посла код Палића растао, почели су од комшија додатно набављати пластику у ринфузу и обрађивати је. Рад је био врло напоран, описује свештеник. Рано јутарње црквено звоно („поздрав”) означавало је позив на посао, а вечерње крај и одлазак на службу. Рад је био плодан, веровало се, јер је укључивао целу породицу. Деца и старији радили су према могућностима. Субота је била одређена за чишћење, а понедељком би се роба одвозила у локалне магацине за складиштење и затим дистрибуирала до косовских градова и Скопља. Један део Хрвата, као свештеников отац, био је одсутан целе године продајући производе на страни. Палићи се нису преселили у Зрењанин који је њихов отац покривао и одакле је долазио током католичких празника. Деца су одлазила да му помажу.³³ Печалбари су у Јањево доносили културу и погледе из средина у којима су радили („од Љубљане до Битола или од Анкарана до Улциња”), а то је насељу давало посебан шмек у односу на прилично заосталу околину.³⁴

Најбољу зараду јањевачки Хрвати имали су током летње сезоне када су масовно одлазили на хрватску обалу и другде. Сезона је трајала и до новембра. Упоредо са растом туризма многи су се преселили у Хрватску преневши „мини фабрике” за производњу бижутерије и осталог намењеног туристима. Седамдесетих година „запосели” су трговачку Коњишчинску улицу у Загребу, купујући за велики новац куће и локале. Улица је словила за хрватски „Трст” и служила је за трговину на велико бижутеријом, текстилом, обућом и др.³⁵

²⁸ <https://oralhistorykosovo.org/sr/ljubica-berisic>

²⁹ <https://oralhistorykosovo.org/sr/memedalji-gradina>

³⁰ <https://oralhistorykosovo.org/skender-bikliqi>

³¹ <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

³² <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic>

³³ <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

³⁴ <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic>

³⁵ <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic>

Била је позната по двоспратницама и троспратницама предузимљивих Јањеваца које су за многе у Загребу биле скоројевићки кич и хир. У основи кућа налазили су се локали, а испред неретко луксузна западна возила. Они јањевачки Хрвати који су у Загреб долазили осамдесетих година углавном су, међутим, населили периферније делове насеља Дубрава у којој се налази поменута улица (Сrljenko, 2018, стр. 288–313). Дубрава је важила за прави „микрокосмос” новопридошлих Јањеваца унутар којег су боље чували културне и језичке посебности, чак и у односу на сроднике насељене по остатку Загреба (Kekez, 2009, стр. 212–213). Јањевачких Хрвата је у Загребу до распада земље било око 4.000 (Šiljković i Glamuzina, 2004, стр. 100).

Млади јањевачки Хрвати који су у Загребу одрастали или рођени, за разлику од јањевачког менталитета, често су се школовали како би се боље укључили у живот и посао. У процесу мешања тог и културолошки напреднијег локалног становништва нестајали су карактеристични језик, обичаји и менталитет јањевачких Хрвата,³⁶ који су у Хрватској често третирани као нешто заостало.³⁷ Било је предлога да се за младе у Загребу формира више друштава са циљем очувања тог идентитета (Romi, 1968, стр. 11).

Развој приватног предузетништва обухватио је и мењачке послове, пољопривреду и сточарство. Печалбари су овде мењали девизе које су добили у послу за динаре као једину званичну валуту у држави.³⁸ За Јањево су сами његови становници говорили да због обрађености сваког плодног метра подсећа на Мисир (Египат).³⁹ Успевало је много врста воћа, а сељаци из околних села довозили би обиље поврћа и продавали на пијаци.⁴⁰ Јањево је имало одлично грожђе које су носили магарци у корпама. Током бербе били су ангажовани сезонски радници,⁴¹ а младе Хрватице радиле су и певале далматинске песме. Необразованост је учинила своје, јер се дуго није знало да се грожђе сади и на равном, а не на искључиво брдовитом терену.⁴² Печалбари су доносили пелцер са разних страна и калемили. Куће су често имале и подруме за вино и ракију, које се служило за „благдане”, носило у госте и сл.⁴³

³⁶ <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic/>; <https://www.aem.hr/wp-content/uploads/2025/02/3.-Predsjednica-Udruge-Janjevo-Zagreb-Ruza-Golomejic.pdf>. Кајту приступљено 18. јануара 2025.

³⁷ <https://oralhistorykosovo.org/marija-basler-karamatic>

³⁸ <https://oralhistorykosovo.org/skender-bikliqi>

³⁹ <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic>

⁴⁰ <https://oralhistorykosovo.org/sr/halit-gasi>

⁴¹ <https://oralhistorykosovo.org/sr/memedalji-gradina>

⁴² <https://oralhistorykosovo.org/emin-bikliqi>

⁴³ <https://oralhistorykosovo.org/nikola-brkic>

Свакодневни животи

Задуго након Другог светског рата сиромаштво је било опште место. Приштина, главни град покрајине, чинила се једном Јањевцу шездесетих година толико напреднија да је пожелео да ту живи па макар и у шатору.⁴⁴ Јањевачке породице биле су, што је битан узрок сиромаштва, многочлане. Становништво Јањева у периоду 1961–1991. године показује обележја предтранзицијског друштва са високим (46,19%) уделом младе популације (Šiljković i Glamuzina, 2004, стр. 109). Таква многочланост, нарочито Хрвата, отежавала је проблем исхране. Пред јесен су домаћини обично набављали неколико стотина килограма брашна и шећера, док се месо дуго јело једном недељно („И то ко га има, мрвица оволико али слатко било”).⁴⁵ Углавном се у истој просторији кувало и јело. Куће су биле мале, често су десеточлане породице живе у педесетак квадрата, а зими их је било тешко угрејати. Наиме, док није добила струју 1962. године, породица Ивановић је користила петролеј гас и карабитне рудничке лампе. Како је отац радио у локалној задрузи (мајка домаћица), купили су и радио-апарат.⁴⁶ Многим домаћинствима недостајала је вода која се захватала са извора на којем су Јањевке прале ствари.⁴⁷ Размаре сиромаштва илуструје и чињеница да је М. Палић први пут видео воз као средњошколац на путу за Суботицу.⁴⁸ Жене су знатно слабије путовале. Саговорници наводе да се није ни знало за боље, па се тежачки живот узимао као реалност.⁴⁹

Немаштина се, осим физичке, додатно огледала у заосталом приступу према неким битним питањима (заснивање породице, лечење, школовање, улога жене и остало). Породице са десетак и више деце биле су уобичајене код Хрвата.⁵⁰ Како памти М. Палић, у десет кућа у његовој улици било је 111 деце.⁵¹ Такав наталитет правдан је Божијим благословом. Жене су рађале и поред упозорења да порођај може бити кобан. Била је уобичајена ствар да свештеник истог дана крсти ујака и нећака (Вакović, 1968, стр. 6–7). Муслиманске породице биле су, такође, многочлане.⁵²

Здравствена просвећеност и мрежа биле су недовољно развијене. Старе жене су дуго по кућама порађале труднице на примитиван начин. Када би

⁴⁴ <https://oralhistorykosovo.org/skender-bikliqi>

⁴⁵ <https://oralhistorykosovo.org/marija-basler-karamatic>

⁴⁶ <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic>

⁴⁷ <https://oralhistorykosovo.org/sr/franjo-golome>

⁴⁸ <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

⁴⁹ <https://oralhistorykosovo.org/marija-basler-karamatic>

⁵⁰ <https://oralhistorykosovo.org/sr/franjo-golome>

⁵¹ <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

⁵² <https://oralhistorykosovo.org/sr/halit-gasi>

проценили да им је живот угрожен, водили би их у Приштину.⁵³ Временом се здравствена просвећеност побољшала. Лекар је увек имао посебан значај код Јањеваца. Када би се ишло код лекара, било је то „као да се иде на Марс”, описује М. Палић.⁵⁴ Бошњак Омер Шкријељ (1959, Браховце код Липљана), запослен као млад лекар крајем осамдесетих година у новоотвореном Дому здравља, истиче да су га Јањевци примили са великом захвалношћу. Изненадило га је када су га ословљавали са „господине” а не „друже”. „Дошао сам у неко место као да сам напустио ону државу”, сећао се.⁵⁵

Свест о важности школовања била је, већ смо рекли, маргинална, посебно када је реч о женама. За њих је била очекивана и пожељна рана удаја. Будући да су због непохађања наставе кажњавали родитеље, они су девојчице слали назад на часове.⁵⁶ Већина младих једва је завршавала и основну школу. У једном разреду са преко 200 ђака само њих 12 уписало је средњу школу.⁵⁷ Услови у школама били су лоши. Било је превише деце, клупе су биле нефункционалне, фалила је и вода, радило се и у три смене и сл.⁵⁸

Чињеница да се очекивала рана удаја наговештава каква је друштвена улога жене могла касније бити.⁵⁹ Запослених жена било је мало и, по правилу, одрасле су у социјализму. Једна Јањевка која је од 1987. године радила у Приштини путовала је сваки дан на тој релацији често као једина жена из Јањева.⁶⁰ За мушкарце се брак подразумевао касније и по неписаном правилу након војног рока. Војска је, веровало се, била дуг према држави и доказ да је мушкарац здрав. Након војске, по обичајима би се младој даривао златни прстен, одлазило у сватове, одатле у цркву и ка младожењиној кући.⁶¹ Димије су биле готово обавезан комад одеће, а по начину ношења знало се да ли је реч о невести, супрузи или старици. Жене су чистиле суботом кућу, јер је било срамотно да се то не уради пре недељне службе у цркви. Чистио се и сокак. Кућу су украшавале разним ћилимима које су често оне и ткале и беспрекорно чистим теписима. Улазило би се тек након изувања. Гостима би жене очистиле ципеле.⁶² Хрватице су и излазиле из кућа, а Албанке и Туркиње ређе.⁶³ Мушкарци су се облачили „по европски”, будући да су путовали и пословали и одећом се боље уклапали у ту средину (Барјактаровић, 1971,

⁵³ <https://oralhistorykosovo.org/marija-basler-karamatic>

⁵⁴ <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

⁵⁵ <https://oralhistorykosovo.org/omer-skrijelj>

⁵⁶ <https://oralhistorykosovo.org/marija-basler-karamatic>

⁵⁷ <https://oralhistorykosovo.org/sr/olga-gucic>

⁵⁸ <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic>

⁵⁹ <https://oralhistorykosovo.org/marija-basler-karamatic>

⁶⁰ <https://oralhistorykosovo.org/sr/olga-gucic>

⁶¹ <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic>

⁶² <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

⁶³ <https://oralhistorykosovo.org/skender-bikliqi>

стр. 47). Мужеви су лепо сређени излазили у чаршију, јер је било срамотно да жена допусти другачије.⁶⁴ Подређеност жене мужу и породици била је очигледна. Оне су то сматрале исправним, јер је мушки посао да зараде новац. Ове, често неписмене жене биле су вредне мајке, подизале децу и чекале мужеве са пута.⁶⁵

Иако је патријархалност била примарна карактеристика јањевачких Хрвата, локални жупник се 1968. године жалио на „самодошлост”, свађе, оговарања, алкохол, коцку, дугове и остало (Rusić, 1968, стр. 6). Мишљења учитеља и свештеника имала су посебну важност.⁶⁶ Јањевци верују да се живело срећније и сложније него данас,⁶⁷ а деца слободно играла на улици. Био је то период, како га описују, пун поштовања и солидарности међу људима. Узети туђе, макар и изгудљени новац на улици, било је незамисливо, већ би се носио у цркву или џамију где би власник дошао.⁶⁸ „Култура је била на првом месту, никога ниси смео да повредиш, никога да украдеш, никога да слажеш”, описује О. Грцић.⁶⁹ Поштовање родитеља и старијих се подразумевало, али се није користило класично ословљавање са „Ви”⁷⁰ већ „баца”, „аца” и други османски и албански термини (Барјактаровић, 1971, стр. 48). По одласку у другу средину, сведочи М. Палић, имали су проблем да људима персирају са „Ви”.⁷¹

Патријархалност није искључивала и забавни живот, нарочито када је о омладини реч. У биоскопу су били популарни филмови о Индијанцима, док су Албанци са нескривеном радошћу 1968. године дочекали први филм на Косову на албанском „Вук са Проклетија” са Фаруком Беголијем у једној од улога. До тада су углавном пуштани филмови на српском преведени на албански.⁷² Аутомобил је до касног периода био реткост, а седамдесетих година у многе куће је „ушао” телевизор „Амбасадор”.⁷³ Хрватица Олга Гуцић (1956, Јањево) описује сиромашну младост, али и интензивни друштвени живот каквог данас нема или је битно другачији. Нема, наводи она, више таквих породичних и комшијских окупљања, младалачких забава уз грамофонске плоче, шетњи корзоом на суседном брду Глама, свадби и крштења и др.⁷⁴ Омладина, нарочито Хрвати, слушала је југословенску музику.⁷⁵

⁶⁴ <https://oralhistorykosovo.org/skender-bikliqi>

⁶⁵ <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

⁶⁶ <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

⁶⁷ <https://oralhistorykosovo.org/marija-basler-karamatic>

⁶⁸ <https://oralhistorykosovo.org/skender-bikliqi>

⁶⁹ <https://oralhistorykosovo.org/sr/olga-gucic>

⁷⁰ <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

⁷¹ <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

⁷² <https://oralhistorykosovo.org/sr/halit-gasi>

⁷³ <https://oralhistorykosovo.org/sr/memedalji-gradina>

⁷⁴ <https://oralhistorykosovo.org/sr/olga-gucic>

⁷⁵ <https://oralhistorykosovo.org/nikola-brkic>

Важан део свакодневице представљала је музика („глазба”); људи су били врло музикални, а певали су или свирали у домовима, на послу, у цркви практично сви (Kremer i Glasnović, 2018, стр. 34–35). Могла се „чути пјесма, серенада, гитаре, свако је имао своје друштво и ми смо пјевали улицом. Нико нас није дирао, никога ми нисмо дирани, то су биле неке тихе лагане серенаде, пјесме”, описује Д. Ивановић. Омладина је непрестано „досађивала” локалним властима да одвајају више средстава за културу и забаву.⁷⁶ Гостовали су и певачи Мишо Ковач, Дорис Драговић, Лепа Лукић и сл.⁷⁷ Крајем осамдесетих година постали су популарни и кафићи у које су, што је раније било незамисливо, излазиле младе Јањевке, што даље сведочи о менталитетским променама.⁷⁸ У једном од кафића служена је и еспресо кафа јер је еспресо апарат, као један од првих на Косову, донет из Италије преко пословних веза.⁷⁹ Угоститељска места била су често пуна, па и рано ујутру када би радници „Металца” и других предузећа ишли на посао. Један од саговорника на пројекту, О. Шкријељ, присетио се девет кафана и 12 кафића. Утисак је „да је цело Косово хтело да се опусти, да се забави, да дође овде у Јањево и да му буде лепо”.⁸⁰

Важан сегмент свакодневице били су међунационални односи. Мишљење саговорника је да су били врло добри.⁸¹ Како истиче С. Бикљићи, Јањевци су увек били једни уз друге, међусобно се посећивали, сложно радили и сл.⁸² Ни међу децом различите националности није било проблема.⁸³ Међусобних прожимања је било. Албанци и Турци признају Хрватима примат на економском и цивилизацијском нивоу. Логично, повезани са Хрватском одатле су примали одређени утицај. Младе Хрватице биле су негованије и лепше обучене, а хрватски свадбени обичаји имали су посебну драж. Код Албанаца и Турака углавном се све одвијало у оквиру куће. Они су попримили понешто од Хрвата.⁸⁴ Хрватице су пак носиле димије.⁸⁵ Старији Хрвати и Албанци су углавном говорили и турски, а млађи Хрвати и ромски како би комуницирали са запосленим Ромима у радионицама.⁸⁶ Албанке су се радо удавале за Турке, а деца су ишла у школу на албанском (Барјактаровић, 1971, стр. 39).

⁷⁶ <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic>

⁷⁷ <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

⁷⁸ <https://oralhistorykosovo.org/sr/franjo-golome>

⁷⁹ <https://oralhistorykosovo.org/nikola-brkic>

⁸⁰ <https://oralhistorykosovo.org/omer-skrijelj>

⁸¹ <https://oralhistorykosovo.org/sr/memedalji-gradina>

⁸² <https://oralhistorykosovo.org/skender-bikliqi>

⁸³ <https://oralhistorykosovo.org/sr/franjo-golome>

⁸⁴ <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic>

⁸⁵ <https://oralhistorykosovo.org/sr/memedalji-gradina>

⁸⁶ <https://oralhistorykosovo.org/omer-skrijelj>

Утицај религије у свакодневном животу Хрвата био је велики. У писму из 1968. године локалних Хрватица са десеторо и више деце (њих 53) папи наводи се да су због узорне религиозности стоички подносиле „крижеве брачног живота” али да су „обитељи” чврсте и срећне (Anonim, 1968a, стр. 1–2). Овде је шездесетих година бележено око 80.000 причести годишње (3.000 верника), а дужност доласка на мису недељом била готово апсолутна (Baković i Šolaković, 1968, стр. 1). Наставу веронауке држао је једном недељно локални жупник, а породице које нису слале децу или су то чиниле нередовно нису добијале благослов (Mazarekić, 1968, стр. 8). Црква је остваривала и хуманитарну улогу, позивајући исељене јањевачке Хрвате да донирају средства као помоћ Јањеви (Anonim, 1968b, стр. 5). Таквих исељених породица је 1968. године било око 150 о чему је црква водила прецизну евиденцију (Romi, 1968, стр. 11). Говорено им је да се одрекну кафе или алкохола и помогну, што ће им се вратити кроз бољитак деце и породице (Urednik, 1968, стр. 1–3).

Иако дубоко привржени послу, Хрвати су, када би свештеник пролазио, излазили да га поздраве.⁸⁷ Млади су, свакако неочекивано за период социјализма, били привржени цркви, која је, истине ради, знала да оствари са њима контакт у духу времена у којем живе. Црква је имала стони тенис и разне музичке инструменте на располагању. Носила је и просветитељску улогу, ширећи модернизацијски утицај јер су свештеници дуго долазили из Словеније.⁸⁸ Пост се строго поштовао. Строго се водило рачуна са каквом гардеробом се улази у цркву. Говорило се да постоје ствари „за петак и за светак”. Готово сви су суделовали у служби. Црква је била средиште заједнице, али и судија по многим питањима.⁸⁹

Посебно место код Хрвата имали су разни „благдани” и верска ходочашћа. Најзначајнији су били Божић, Ускрс (Велигдан), Ђурђевдан (Јурјево) и Свети (заштитник сваке породице). Славили су и Фесту светог Влаха излазећи у традиционалним ношњама. За неке празнике били су везани и одређени народни обичаји. Тако су за Благовест девојчицама бушене уши (Kremer i Glasnović, 2018, стр. 34). Људи су се спремали „од једног благдана до другог”, а тада је и Јањево било чистије и свечаније. Саговорници памте дане рифане (вече уочи Ђурђевдана) и Светог тела (20. јун). Рифана је игранка коју спрема тек верена девојка позивајући другарице и родбину. На дан Светог тела спремала се гозба и китила кућа, ишло кроз варош, а посебну драж давала су деца обучена у бело.⁹⁰ Слава је могла бити мрсна или посна. Св. Николу 9. маја славила је истоимена црква и тада Хрвати нису радили (Барјактаровић, 1971, стр. 50). Овај светац поштован је као

⁸⁷ <https://oralhistorykosovo.org/emin-bikliqi>

⁸⁸ <https://oralhistorykosovo.org/sr/dragutin-ivanovic>

⁸⁹ <https://oralhistorykosovo.org/sr/don-matej-palic>

⁹⁰ <https://oralhistorykosovo.org/sr/olga-gucic>

заштитник путника, па је, разуме се, имао централно место код Хрвата (Kremer i Glasnović, 2018, стр. 34).

Хрвати и албански католици, уз нешто Рома, муслимана и Срба (Илић и др., 2003, стр. 160–163), одлазили су на ходочашће у Летницу. Село недалеко од Витине, насељено Хрватима, вероватно је добило име по ходочашћима Јањеваца у локалној цркви током лета. Било је богато водом и храном, окружено шумом и изван најбитнијих комуникација па се као такво и одржало. Летница је уједно дуго била и једина католичка жупа на Косову са словенским становништвом. Летничкој жупи, са коренима из времена Немањића, припадала су 1973. године и села Шашаре, Заграђе, Врнез и Врнавоколо а до осамостаљивања као жупе Стубла и Бинач. Заштитни знак Летнице је чудотворни кип Богородице (Летничка Госпа или Мајка Божја Црногорска). Католици су веровали да се овде долази по мир и исцељење, а замерало се онима који долазе ради одмора (Turk, 1973, стр. 4–32).

У далеким временима путовало се неколико дана педесетак километара од Јањева до цркве Мајке Божје у Летници у неороманском стилу са два звоника. Пут је у социјализму скраћен на два до три сата „лимузином“ или „комбијем“, писала је верска штампа (Anonim, 1968с, стр. 6). Долазило се за Велику Госпу 15. августа и Малу Госпу 8. септембра. Људи су се масовно окупљали око цркве, ложила се ватра и певало. „Неки дан кромпир пеку, неки дан ове кокице, нешто се припреми да се једе, песма и тако је било“, описује саговорница.⁹¹ Спавало се и јело на отвореном. Долазиле су читаве породице чак и са бебама. Остајало се три дана у дворишту цркве.⁹² Породице су боравиле у заграђима, наменским грађевинама у низу са заједничким зидом који се затварао у круг (Kremer i Glasnović, 2018, стр. 34).

Закључак

Специфичност социјалистичког Јањева превазилази његово готово занемарљив популациони оквир. Оно је карактеристично по националној хетерогености (Хрвати, Албанци, Роми, Турци) са апсолутном бројчаном доминацијом Хрвата. Они су често примарна и(ли) једина асоцијација на Јањево, које уједно следи за најстарију хрватску дијаспору. Иако Јањевци носталгично говоре о хармоничним међунационалним односима и међусобном прожимању различитих култура, чињеница је да су се Хрвати једним делом и због деловања албанског национализма селили у Хрватску. Јањево је након Другог светског рата уживало и статус општине, да би шездесетих година припало општини Липљан, што је негативно утицало на развој насеља. Последице османске владавине оставиле су неизбрисив траг на насеље и менталитет.

⁹¹ <https://oralhistorykosovo.org/sr/ljubica-berisic>

⁹² <https://oralhistorykosovo.org/sr/olga-gucic>

Готово оријентална касаба се временом, пратећи развој економије у друштвеном и приватном власништву, трансформисала. Основ економског развоја почивао је на друштвеној фабрици „Металац” и приватном предузетништву у виду неколико стотина породичних, већином хрватских, производних и занатских радионица. Роба је продавана широм Југославије, а у многим местима су формиране јањевачке „колоније” које су утицале на модернизацију Јањева. Развој туризма у Хрватској привукао је многе предузимљиве јањевачке Хрвате да се тамо преселе, нарочито у Загреб. У новој средини су, међутим, постепено губили идентитет у контакту са културолошки напреднијим и бројнијим локалним становништвом. Свакодневни живот јањевачких Хрвата био је карактеристичан по патријархалности која се и код младих углавном одржала упркос социјалистичкој модернизацији, затим напорном раду и утицају религије. Важност образовања није, међутим, била довољно препозната. Младиће је, наиме, очекивао рад, а девојке рана удаја. То је утицало да Јањево не развије многе своје потенцијале. Верска посвећеност била је апсолутна. Црква је представљала најважнију институцију а свештеник личност у заједници. Патријархално васпитање и утицај религије допринели су врло високом наталитету јањевачких Хрвата. Просперитет Јањева најпре је успорила политичка и економска криза у држави осамдесетих када се и Хрватска први пут систематичније позабавила хрватском заједницом на Косову. Избијањем рата 1991. године прилике за развој су отежане, што је убрзо резултирало великим економским и демографским падом Јањева.

Електронски извори

<https://oralhistorykosovo.org/interviews>

<https://publikacije.stat.gov.rs/G1953/Pdf/G19534001.pdf>

<https://www.aem.hr/wp-content/uploads/2025/02/3.-Predsjednica-Udruge-Janjevo-Zagreb-Ruza-Golomejic.pdf>

Литература

- Атлагић, М. (2007). Да ли су римокатолици у Летничкој жупи и Јањевоу Срби или Хрвати. *Башићина*, 17 (2), 225–233.
- Барјактаровић, М. (1971). *Јањево (историски развијак, антропогеографске и етнолошке карактеристике)*. Загреб: Југославенска академија знаности и умјетности.
- Илић, М., Јовановић, В., Милосављевић, Б., Ратковић, Д., Сикимић, Б. и Ћирковић, С. (2003). Култна места Косова и Метохије. *Башићина*, 13 (1), 153–174.
- Микетић, У. (2024). *Исељавање Срба и Црногораца са Косова и Метохије 1966–1981. године: узроци, ток и последице* (необјављена докторска дисертација). Филозофски факултет, Косовска Митровица.

- Тешић-Вулетић, Ј. (2023). Вашари и јањевске кујунције. У: И. Јовановић Грдурић (ур.), *Традиција вашара у Србији: зборник радова* (стр. 115–124). Београд: Музејско друштво Србије.
- Финдрик, Р. (1971). *Сџара њагска кућа у Јањеву*. Приштина: [д. и.].
- Anonim. (1968a, studeni). Aplauz papi Pavlu VI iz Janjeva. *Župa Janjevo: list Župe Sv. Nikole – Janjevo (Kosmet)*, 1–2.
- Anonim. (1968b, kolovoz). Još samo magnetofon. *Župa Janjevo: list Župe Sv. Nikole – Janjevo (Kosmet)*, 5.
- Anonim. (1968c, 9. maj). Kako su Janjevčani nekoć hodočastili Majci Božjoj Crnogorskoj. *Župa Janjevo: list Župe Sv. Nikole – Janjevo (Kosmet)*, 6.
- Antoniјевић, N. (2005). Stanovništvo hrvatske nacionalnosti na Kosovu – Janjevci. U: H. Fleck i I. Graovac (ur.), *Dijalog povjesničara-istoričara*, knj. 9 (str. 279–297). Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann.
- Baković, A. (1968, studeni). Razgovor sa tri prosječne janjevačke majke. *Župa Janjevo: list Župe Sv. Nikole – Janjevo (Kosmet)*, 6–7.
- Baković, A. i Čolaković, I. (1968, 9. maj). Zašto pokrećemo svoj župski list. *Župa Janjevo: list Župe Sv. Nikole – Janjevo (Kosmet)*, 1.
- Crljenko, I. (2012). Migracijska i etnička obilježja stanovništva kao čimbenici promjene kulturnoga pejzaža zagrebačke Dubrave. *Migracijske i etničke teme*, 28 (3), 287–315. <https://doi.org/10.11567/met.28.3.2>
- Kerkez, S. (2009). Govor Janjevaca doseljenih u Zagreb migracijama devedesetih godina 20. stoljeća. *Hrvatski dijalektološki zbornik*, 15 (1), 211–224.
- Kremer, M. i Glasnović, V. (2018). Stara dijaspora: Janjevački Hrvati. *Matica: mjesečna revija Hrvatske matice iseljenika*, 65 (5), 32–35.
- Lončarić, M. (2012). Govor Janjeva. *Croatia et Slavica Iadertina*, 8 (2), 337–347.
- Mazarekić, J. (1968, kolovoz). Vjeronauk u našoj župi. *Župa Janjevo: list Župe Sv. Nikole – Janjevo (Kosmet)*, 8.
- Miškulin, I. i Mokricki, N. (2024). Svrishodni naseljenici: kosovski Hrvati u Zapadnoj Slavoniji 1992–2000. *Scrinia Slavonica*, 24 (1), 248–281. <https://doi.org/10.22586/ss.24.1.11>
- Palić, P. (2005). *Najstarija hrvatska dijaspora Janjevo (kratka povijest od prvog spomena do 1918)*. Zagreb: [b. i.].
- Romi. (1968, prosinac). Pišu nam iz Zagreba. *Župa Janjevo: list Župe Sv. Nikole – Janjevo (Kosmet)*, 11.
- Rucić, Đ. (1968, maj). Statistika župe Janjevo. *Župa Janjevo: list Župe Sv. Nikole – Janjevo (Kosmet)*, 6.
- Skuhala, F. (1968, kolovoz). Janjevo i Janjevci u očima svog bivšeg župnika. *Župa Janjevo: list Župe Sv. Nikole – Janjevo (Kosmet)*, 3.
- Šiljković, Ž. i Glamuzina, M. (2004). Janjevo and Janjevci – from Kosovo to Zagreb. *Geoadria*, 9 (1), 89–109. <https://doi.org/10.15291/geoadria.131>
- Turk, A. (ur.) (1973). *Blagovest Letnica*. Beograd: Redakcija verskog lista Blagovest.
- Urednik. (1968, prosinac). Bolni kontrasti Janjeva. *Župa Janjevo: list Župe Sv. Nikole – Janjevo (Kosmet)*, 1–3.

Uroš D. MIKETIĆ

University of Priština in Kosovska Mitrovica
 Faculty of Philosophy
 Kosovska Mitrovica (Serbia)

Contribution to the History of Janjevo in the Period of Socialism (1945–1991): Case Study *Oral History Kosovo*

Summary

During the socialist era, Janjevo remained a small settlement with a predominantly Croat population. However, after World War II, due to the socio-political climate in Kosovo, many Croats increasingly migrated to Croatia. At the same time, Albanians and Roma immigrated en masse. Administratively, Janjevo held the status of a municipality after the war, but in 1961 it was incorporated into the municipality of Lipjan. This change in status limited its developmental prospects. The settlement and its population inherited significant Ottoman influences—visible in architecture, language, clothing, and other aspects—and there was ongoing cultural interaction among Janjevo's residents of different nationalities.

Daily life in Janjevo, particularly within the Croat community, was firmly centered around work and religion. Families were large and deeply devout, with the Catholic Church exerting considerable influence over nearly every aspect of communal life. A traditional patriarchal worldview prevailed, in which men were seen as breadwinners and women as caretakers of children and the household. General awareness of the importance of education and healthcare remained low, which significantly limited Janjevo's developmental potential.

Economic development in Janjevo was based on the operations of the “Metalac” factory and the nearby “Kišnica” mine, but above all on the vigorous growth of private entrepreneurship, largely led by Croats. During the 1980s, the local economy experienced a sharp decline, accompanied by rising interethnic tensions and a deepening national economic crisis.

Interethnic relations in Janjevo were generally good, shaped by a broader environment that had inherited a culture of coexistence. However, the rise of Albanian nationalism and separatist movements placed increasing pressure on Croats to emigrate, gradually altering the ethnic composition of the settlement in favor of the Albanian population. Croats traditionally respected Serbia as their mother republic, but this relationship began to deteriorate during the 1980s, amid escalating tensions along the Belgrade–Zagreb axis. The Croatian government invested economically in Croat-populated areas of Kosovo and even considered the collective relocation of Kosovo Croats to Croatia.

Keywords: Kosovo and Metohija; Janjevo; Janjevo's Croats; Letnica; socialism.

Овај чланак је објављен и дистрибуира се под лиценцом *Creative Commons ауторско-некомерцијално 4.0 међународна* (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).

This paper is published and distributed under the terms and conditions of the *Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International* license (CC BY-NC 4.0 | <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).